

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดินแดนส่วนหนึ่งในภาคเหนือของประเทศไทย ในอดีตเรียกว่าลานนาปัจจุบันประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ๔ จังหวัดคือ เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน พะเยาลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและหุบเขา สำหรับที่ราบมีเพียง ๑ ใน ๔ ของพื้นที่ทั้งหมด ที่ราบที่สำคัญได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน ยวม กก และอิง ประชากรที่อาศัยอยู่ในภาคนี้เรียกตนเองว่าเป็น "คนเมือง" ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายหนึ่ง เดิมเรียกว่า "ไทยยวน" หรือ "ไทยลานนา" ซึ่งมีรูปร่างลักษณะโดยทั่วไปแตกต่างจากคนไทยในภาคอื่นๆ ที่พอสังเกตได้คือ ลักษณะสีผิวค่อนข้างขาวไปถึงขาว รูปร่างลั่นทัก มีภาษาท้องถิ่นเป็นของตนเองเป็นภาษาเขียนดั้งเดิมเรียกว่า "อักษรไทยยวน" (ปัจจุบันไม่มีผู้ใดใช้แล้ว) สำหรับภาษาพูดนั้นชาวไทยภาคเหนือจะมีสำเนียงพิเศษที่ไม่เหมือนกับภาษาไทยภาคอื่น เรียกว่า "คำเมือง" อาหารหลักที่รับประทานคือข้าวเหนียว ซึ่งภาษาเหนือเรียกว่า "ข้าวเหนียว" ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของคนไทยในภาคอื่นๆอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งความแตกต่างนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ นับตั้งแต่ปัจจัยด้านธรรมชาติ เชื้อชาติ ปริมาณของประชากร และปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางสังคมตามลักษณะของวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งสถานการณ์ด้านการเมืองการปกครอง การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรเข้าไปและออกมาด้วย (สนิท สัมภกรการ, ๒๕๒๑)

นอกจากพุทธศาสนาจะเป็นจุดรวมของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ชาวไทยในภาคเหนือยังมีความเชื่อในเรื่องผีและมีการนับถือผีอยู่มาก ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล (๒๕๒๕) ได้แบ่งประเภทของผีตามความเชื่อของชาวไทยภาคเหนือออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ผีบรรพบุรุษ หรือผีปู่ย่า ได้แก่ผีประจำตระกูลและเพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษ

ที่ว่างลับไปแล้ว จึงมีการสร้างหอผีไว้ที่มุมบ้านคานทศห้วนอน โดยถือเป็นที่สิงสถิตของ วิญญาณบรรพบุรุษ และมีการ เช่นสังเวทในวันสำคัญต่างๆ เช่นในวันสงกรานต์หรือวันมงคล อื่นๆ หรือเมื่อมีคนในตระกูลเจ็บป่วยก็ไปบนบานไว้เมื่อหายก็ทำพิธี เช่นสังเวท เพื่อเป็นการ แถบน

๒. ผีอารักษ์ ผีเจ้านาย หรือผีบ้าน ผีเมือง ไก่แก้วที่มีอำนาจคุ้มครองรักษา ประจำบ้านเมือง สำหรับผีบ้านคือผีเจ้านายระดับศาลลงมา ตามความเชื่อของชาวบ้าน มีการเข้าทรงโดยคนทรงเรียกว่า น้าขี้ หรือที่นึ่ง ของเจ้าที่มาเข้าทรง นอกจากนี้ก็มี ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อวัด ซึ่งไก่แก้วที่เฝ้ารักษาหมู่บ้าน หรือรักษาวัด

๓. ผีประเภทวิญญาณสิงสู่อยู่ที่ต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมายตามความเชื่อของ ชาวบ้าน เช่น ผีนางคง ผีหมอนึ่ง ซึ่งเป็นผีประเภทเข้าทรงไก่งสำหรับการพยากรณ์ต่างๆ นอกจากนั้นยังมี ผีกะ ผีปอบ ผีโพง

จากความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทยในภาคเหนือจึงได้ทำการ เช่น สังเวทผีบรรพบุรุษของคน และส่วนหนึ่งของการ เช่นสังเวทคือการประกอบพิธีกรรมพ่อนผี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดลำปางมีกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมพ่อนผี ๓ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมพ่อนผีมด ผีเม็ง และผีมคชอนเม็ง ซึ่งรายละเอียดของ พิธีกรรมพ่อนผีแต่ละประเภทจะมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคมของ ชาวไทยภาคเหนือประกอบไปด้วยชนหลายกลุ่มที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน เช่น ไทยใหญ่ มอญ ยอง พม่า ลัวะ คนเมือง ฯลฯ กลุ่มชนเหล่านี้เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์แต่งงานกันทำให้เกิด การผสมผสานทางค่านิยมพิธีกรรมขึ้น

ปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกลางความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ก็ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านในจังหวัดลำปางละทิ้งประเพณีการนับถือ ผีบรรพบุรุษของคนจนหมดสิ้น ดังจะเห็นได้ว่ามีหอผีที่สร้างไว้ในบริเวณบ้านของชนตระกูลที่ นับถือผีอยู่ทั่วไปในจังหวัดลำปาง และมีการประกอบพิธีกรรมพ่อนผี ผีเม็ง และผีมคชอน เม็ง ทั้งๆที่การประกอบพิธีกรรมในแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงินจำนวนมาก จึงน่า ที่จะได้ทำการศึกษาถึงหน้าที่ประโยชน์ของพิธีกรรมพ่อนผี ที่ทำให้พิธีกรรมนี้ยังคงมีอยู่ตาม กลางความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษากลุ่มตระกูลที่นับถือผีมด ผีเม็ง และผีมดซอนเม็งและได้มีการประกอบพิธีกรรมพ่อนผี ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปางจำนวน ๒๐ ตระกูล เพื่อศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมพ่อนผีแต่ละประเภท หน้าที่ประโยชน์ของพิธีกรรม และผลของพิธีกรรมที่มีบทบาทในการจัดระเบียบสังคม

วัตถุประสงค์

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- ๑. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดของพิธีกรรมพ่อนผีมด ผีเม็ง และผีมดซอนเม็งของชาวจังหวัดลำปาง
- ๒. เพื่อศึกษาถึงหน้าที่ประโยชน์ของพิธีกรรมพ่อนผีทั้ง ๓ ประเภท
- ๓. เพื่อศึกษาถึงลักษณะโครงสร้างสังคม และความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมพ่อนผี
- ๔. เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของพิธีกรรมพ่อนผี ที่มีผลต่อการจัดระเบียบสังคม ของกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เนื่องจากสังคมเกิดจากการที่ประชากรได้มาอยู่ร่วมกัน มีการติดต่อกระทำระหว่างกัน มีความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นการจัดระเบียบสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้อยู่กันอย่างมีระเบียบตามที่สังคมคาดหวังไว้ แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมมีอยู่หลายแนวความคิด เช่น

Broom and Selznick (๑๙๓๑) กล่าวว่า การศึกษาเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมนั้น บางครั้งนักสังคมวิทยาใช้คำว่า ระบบสังคม (Social System) โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างกันทางสังคมและปรากฏการณ์ทางสังคม จึงทำให้แบ่งระดับของการจัดระเบียบสังคมเป็น ๓ ระดับคือ ระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม และการจัดระเบียบระดับสังคม

Martindale (๑๙๗๕ อ้างถึงใน ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง) กล่าวว่า การศึกษาการควบคุมสังคม เป็นสังคมวิทยาที่เกี่ยวกับว่าทำอะไรที่จะให้ระเบียบสังคม ดำรงอยู่ได้ โดยความเป็นระเบียบในสังคมนั้นศึกษาได้จากสิ่งสำคัญ ๒ ประการคือ บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) และสถานภาพและบทบาท (Status and Role)

Bertrand (๑๙๖๗) ได้ศึกษาการจึกระเบียบสังคม โดยมองที่ระบบ ของการควบคุมทางสังคม (Social Control) เพราะเห็นว่าขณะที่เราอยู่ใน สังคมนั้นเรามีความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ สังคมจะสอนให้ทราบถึงวิถีทางในการปฏิบัติตนในสังคม และระบบการควบคุมสังคมจะพัฒนาเสมือน เป็นกลไกช่วยให้ปฏิบัติในสิ่งที่สังคมคาดหวังว่าควร ประพฤติปฏิบัติอย่างไร ระบบการควบคุมสังคมแยกได้เป็น ๒ ประการคือ

๑. เป็นระบบของกฎระเบียบและค่านิยมที่ต้องยอมรับไปปฏิบัติ และระบบของ ความเชื่อที่เป็นเหตุผลของกฎระเบียบและค่านิยมดังกล่าว

๒. ระบบของการให้รางวัล (rewards) และการลงโทษ (Punishment) เพื่อจูงใจให้บุคคลประพฤติดำเนินตามในสิ่งที่สังคมยอมรับ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๒๘) กล่าวถึงกระบวนการจึกระเบียบสังคม (Process of Social Organization) ว่าหมายถึง การสร้างและการสอนระเบียบ ของสังคมให้กับคนที่มารวมกันอยู่เป็นกลุ่มก้อน เพื่อให้เขาใ้รู้จักเข้าใจและปฏิบัติตาม ระเบียบได้ในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม การสร้างระเบียบทางสังคมหมายถึง การสร้าง ความเชื่อ (belief) หรือความรู้ ค่านิยม (Value) อุดมการณ์ (Ideology) บรรทัดฐาน (Norms) และคุณธรรม (Virtue) ตลอดจน การจัดสถานภาพ (Status) และบทบาท (Role) ให้บุคคลที่มาอยู่ร่วมกันใ้รู้ ค่าแห่งของตน รู้ว่าบทบาทหน้าที่สถานภาพมีอย่างไร เมื่อสร้างสิ่งต่างๆ เหล่านั้นขึ้นมา ก็ต้องอบรมสั่งสอน (Socialization) ให้เข้าใจเรื่องราวเหล่านั้น และฝึกปฏิบัติจน สามารถปฏิบัติตามระเบียบเหล่านั้นได้เหมือนสมาชิกคนอื่น.

งามพิศ สัตย์สงวน (๒๕๓๒) กล่าวถึงการจึกระเบียบสังคมว่าหมายถึงการ

สร้างสิ่งอื่น ๆ ขึ้นมาสนับสนุนบรรทัดฐานทางสังคมได้แก่ ค่านิยมทางสังคม (Social Value) คือสิ่งที่ เป็นมาตรฐานในการวัดว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสังคม อุดมการณ์ (Ideology) คือค่านิยมประการหนึ่ง ความเชื่อทางสังคม คือ ความเชื่อต่างๆของคนเป็นจำนวนมากในสังคมเดียวกัน และระบบสัญลักษณ์ คือการให้ความหมายกับสิ่งต่างๆทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของหรือรียาทาทาง ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมในครั้ง นี้ จะทำการศึกษาถึงการ จัดให้สังคมมีระเบียบอย่างมีระบบ การวางรูปแบบของพฤติกรรมและกระบวนการความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มคนและระหว่างบุคคล โดยศึกษาถึงองค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคมใน ด้านบรรทัดฐาน (Norms) สถานภาพและบทบาท (Status and Role) ค่านิยม (Value) และการควบคุมทางสังคม (Social Control)

ในด้านหน้าที่ประโยชน์ของพิธีกรรม ได้ศึกษาจากแนวความคิดของนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา คานโรสร่างหน้าที และจำเป็นต้องกล่าวหาคพิงถึงศาสนา เพราะศาสนาเป็น ระบบความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคล และการดำรงชีวิตในสังคมบุคคลจะปฏิบัติ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่ออันนั้น แนวความคิดที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ

Durkheim (๑๘๑๗) ได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับศาสนาและ พิธีกรรมไว้ว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลเข้ากับกลุ่ม และบุคคลจะ กระทำพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับความเชื่ออันนั้น อันเป็นพลังที่จะรวมกลุ่มเข้าด้วยกันให้เป็น ปึกแผ่น (Solidarity) เพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม ฉะนั้นตามทัศนะของ Durkheim จึงถือว่าศาสนาทำหน้าที่บำรุงรักษาให้สังคมนั้นได้ดำรงอยู่ต่อไปได้ (continuity)

นอกจากนี้ Durkheim ได้ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มหรือสังคมจำเป็นต้องมีการควบคุม นอกจากกฎหมายข้อบังคับทำหน้าที่ควบคุมเพียงส่วนหนึ่งแล้ว ศาสนาเป็นอีกส่วนหนึ่งในการ ควบคุม และช่วยสร้างเสถียรภาพให้แก่สังคม ศาสนาตามทัศนะของ Durkheim มีการ หน้าที่สำคัญ ๔ ประการคือ (Durkheim ๑๘๑๗ อ้างถึงใน ทิตยา สุวรรณชฎ, ๒๕๒๘)

- ๑. ทำหน้าที่ในการ เตรียมและจัดวินัย (Disciplinary and Preparatory)

หน้าที่นี้จะเป็นส่วนที่ พิธีกรรมของศาสนาจะชักใ้บุคคลมีระเบียบวินัยด้วยตัวของตัวเองและเตรียมคนเพื่อชีวิตในสังคม

๒. หน้าที่ในการยึดเหนี่ยว หรือผนึกเข้ากับสังคม (Cohesive function) ศาสนาและพิธีกรรมจะทำหน้าที่ในอันที่จะสร้างความหมายของการที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์และความรู้สึกทำนองเดียวกัน ตลอดจนแสดงออกในแนวเดียวกันเป็นการสร้างพลังของการรวมกลุ่ม

๓. หน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้น (Relitlizing function) ศาสนาและประเพณี จะทำหน้าที่สร้างศรัทธา ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีในอดีตให้คงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม

๔. หน้าที่ในการสร้างความรู้สึกของคุณค่าและความสุขของการมีชีวิต (Euphoric function) พิธีกรรมทำให้เกิดความสุขในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นการลดความกดดัน หรือเศร้าโศกในจิตใจ ในกรณีที่กลุ่มสังคมจักต้องประสบภาวะวิกฤติเสมอๆ เช่นการตายหรือประสบภัยต่างๆ ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นเครื่องชี้ว่าบุคคลที่ประสบเคราะห์กรรมนั้น มิใช่เป็นผู้เดียวที่ได้รับทุกข์ แต่กลุ่มสังคมก็มีส่วนร่วมในความทุกข์อันนั้น เห็นได้จากพิธีศพซึ่งบรรดาญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของผู้ตายทั้งหลายและผู้ที่มีชีวิตอยู่ก็จะมาร่วมในพิธีกรรมนั้นด้วย เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในความทุกข์ หรือในพิธีแต่งงานก็จะมีผู้มาแสดงความยินดีช่วยเหลือ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงตระหนักในผลของการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

จะเห็นได้ว่า Durkheim ศึกษาพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นการศึกษาในด้านหน้าที่ของพิธีกรรม ทฤษฎีที่ใช้จึงเป็นทฤษฎีการหน้าที่ (Function theory) ซึ่งเป็นหน้าที่ของสถาบันสังคม ในการตอบสนองความต้องการของสังคมโดยส่วนรวม

Robert Merton (๑๙๕๗) ได้ให้คำนิยามของหน้าที่ว่า หมายถึงบรรดาผลต่อเนื่องที่สามารถสังเกตได้จากการทำงานของระบบที่มีการปรับแก้ และหน้าที่ของระบบที่สำคัญแบ่งได้เป็น (Merton ๑๙๕๗ อ้างถึงใน พิศยา สุวรรณชฎ , ๒๕๒๔)

๑. หน้าที่มุ่งประสงค์ (Manifest function) หมายถึงบรรดาผลต่อเนื่องที่

เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงสร้าง เช่นการจ้องคการตามลำดับขั้นก็เพื่อที่จะให้เกิดผลในการยอมรับการบังคับบัญชา

- ๒. หน้าที่แอบแฝงแต่เป็นผลสืบเนื่อง (Latent function) หมายถึงผลที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากที่เป้าหมายกำหนด
- ๓. หน้าที่ไม่ส่งเสริมบูรณาการ (Dysfunctional) หมายถึงผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นและระบบไม่สามารถประสานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ๔. หน้าที่ทดแทน (Alternative function) หมายถึงผลคือเนื้อที่อาจจะนำมาทดแทนหน้าที่เจาะจง หรือหน้าที่มุ่งประสงค์

Merton ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ในสังคมหนึ่งอาจจะมีสิ่งที่มีประโยชน์ (Function) ต่อกลุ่มหนึ่ง แต่อาจจะให้โทษ (Dysfunction) ในอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ และแต่ละสิ่งทางสังคม เช่นประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ความคิด อาจจะไม่มีความดีหรือไม่มีประโยชน์ (Dysfunction) ต่อสังคมก็ได้ และบางสิ่งบางอย่างอาจจะมีหน้าที่แอบแฝงซ่อนเร้น (Latent function) อยู่ก็ได้ โดยเฉพาะหน้าที่แอบแฝงนี้เป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม ในขณะที่มองเห็นหน้าที่เปิดเผยชัดเจน ในการวิเคราะห์หน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งนั้น นักวิเคราะห์จะต้องค้นคว้าว่าการที่บรรทัดฐานหนึ่งๆจะมีหลายหน้าที่ เพราะการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอาจไม่ทำให้เกิดทั้งการรวมตัว และการแยกตัวทั้งหมดทีเดียว การศึกษาหน้าที่จึงต้องดูในแง่สมดุลสุทธิทั้งหมด และเป็นที่น่าสนใจกว่าหน้าที่แอบแฝง (Latent function) นั้น อาจเป็นหน้าที่ที่ไม่ส่งเสริมบูรณาการ หรือหน้าที่ทดแทนก็ได้

Merton (อ้างถึงใน พิศยา สุวรรณชัย, ๒๕๒๔) ได้เสนอแนวความคิดที่ท้าทายนักโครงสร้างหน้าที่ ด้วยข้อเสนอ ๓ ประการคือ

- ๑. เราไม่สามารถที่หักได้ว่า สังคมจะมีการประสานงานกันได้อย่างสมบูรณ์
- ๒. จะต้องยอมรับว่าองค์ประกอบต่างๆทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ Dysfunction ได้เท่ากับเรายอมรับประโยชน์เชิงหน้าที่ (Positive function)
- ๓. ในการวิเคราะห์เชิงหน้าที่ เราต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของทางเลือกต่างๆ

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของ Merton นั้นเน้นในด้านการศึกษาเชิงหน้าที่ของแต่ละ
สิ่งทางสังคม หรือระบบสังคมให้ลึกซึ้ง

Bronislaw Malinowski (๑๘๘๒) ได้เสนอแนวทางสำหรับกลุ่ม
โครงสร้างหน้าที่ (Structural Functional School) ขึ้นมาว่า การปฏิบัติความวัฒนธรรม
ในแต่ละสังคมนั้น ย่อมจะปรากฏออกมาในลักษณะของการกระทำต่อกันและกันอย่างมีความ
หมาย และทั้งหมดนี้จะต้องพยายามเข้าใจในแง่ของการตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยา
ของเอกชนที่รวมกันอยู่ในสังคม โดยที่ Malinowski มุ่งอธิบายให้เห็นว่าการปฏิบัติใน
เรื่องเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ นั้น เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการในการ
ดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ในสังคม

Malinowski ได้ทำการศึกษาชาวโทรโบรอันด์ (Trobriand) ที่อยู่
ในบริเวณเมลานีเซีย พบว่าชาวโทรโบรอันด์จะไม่ใช้มายาศาสตร์ (Magic) หรือ
ไสยศาสตร์เลย เมื่อออกทำการประมงตามชายฝั่งใกล้ๆที่มีความปลอดภัย เพราะเขาเห็นว่า
เครื่องมือ เครื่องใช้และวิชาการที่มีอยู่นั้นพอเพียงต่อการดำเนินการ และการให้ความ
ปลอดภัย แคคราวใดที่พวกโทรโบรอันด์ต้องแล่นเรือไกลฝั่งออกไป อาจต้องเผชิญกับพายุ
หนักหรือความปั่นป่วนของท้องทะเล เครื่องมือ เครื่องใช้และวิชาการที่มีอยู่ อาจไม่สามารถ
คุ้มครองชีวิตพวกเขาได้ ก็จะทำให้เกิดความกระวนกระวายใจและจะหันมาใช้วิธีการทาง
ไสยศาสตร์เข้าช่วย ฉะนั้น Malinowski จึงถือว่าการปฏิบัติทางไสยศาสตร์ด้วยการใช้
เวทมนต์คาถาและอื่นๆ จึงเป็นไปเพื่อสร้างความอบอุ่นและระงับความกระวนกระวายใจ
ภายในขณะเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า Malinowski ศึกษาศาสนาโดยมุ่งไปที่หน้าที่ของพิธีกรรมและลัทธิ
ศาสนาต่างๆเป็นสำคัญ แต่การมองหน้าที่ของ Malinowski นั้นจะหนักไปทางด้าน
จิตวิทยา มากกว่า เพราะเน้นที่ตัวบุคคลหรือจิตใจบุคคล ซึ่งเน้นถึงความต้องการของบุคคล
แตกต่างกับ Durkheim ที่เน้นในด้านสังคมมากกว่าจิตใจและเน้นหนักความต้องการ
ของสังคมมากกว่าความต้องการของบุคคล

Victor Turner (๑๘๙๐) นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงผู้หนึ่ง
สนใจศึกษาศาสนาและพิธีกรรม Turner วิเคราะห์สัญลักษณ์ทางพิธีกรรมใน

สังคมเคมบู (Ndembu) ว่าเป็นส่วนประกอบของกิจกรรมทางสังคม และเชื่อว่าการศึกษาลักษณะจะต้องทำภายในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง เพื่อให้เห็นว่าสัญลักษณ์มีความหมายต่อสมาชิกของสังคมนั้น

Turner กล่าวว่าพิธีกรรมของเคมบูมี ๒ ประเภทคือ

๑. Life crisis เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์การดำเนินชีวิต ซึ่งใดแก่พิธีการ เกิด พิธีจากเด็กเข้าสู่วัยหนุ่มสาวโดยฝ่ายชายจะมีการทำพิธีขลิบอวัยวะเพศ พิธีนี้กระทำเป็นเวลา ๗ วันโดยทำกันเป็นกลุ่มในป่า พิธีเหล่านี้กระทำเป็นเวลานานเพื่อให้เกิดความขลัง ตระหนักถึงความเป็นชายและสัญลักษณ์ทางเพศ ส่วนฝ่ายหญิงจะทำพิธีรับเข้าสู่วัยสาวที่ละคนเมื่อมีประจำเดือนก่อนแต่งงาน และสอนการบ้านการเรือนไปด้วย ส่วนพิธีศพนั้นเผ่าเคมบูจัดทำพิธีอย่างใหญ่โต เพื่อเป็นการแสดงความสำคัญของผู้นายและเน้นการจากไปของผู้ตาย

๒. Rite of affliction พิธีการสะเคาะเคราะห์ หรือปรับสภาพตนให้ดีขึ้น พิธีกรรมจะถูกสร้างให้ยิ่งใหญ่มีอย่างน้อยทุกๆ ๓ ปี

นอกจากนี้ Turner ได้กล่าวถึงเผ่าเคมบูว่า เป็นเผ่าชนในแอฟริกาและเป็นเผ่าที่กำลังจะสูญหายไป เนื่องจากเป็นเผ่าที่มีโครงสร้างหลวม ทั้งนี้เนื่องมาจากการสืบสายโลหิตกับการเลือกที่อยู่ และการสืบมรดกไม่สอดคล้องกัน กล่าวคือเผ่าเคมบูจะสืบสายโลหิตฝ่ายชาย แต่การให้มรดกให้ญาติฝ่ายหญิง และเมื่อแต่งงานแล้วไม่ใคร่ระบุแน่นอนว่าจะไปอยู่กับญาติฝ่ายชาย ดังนั้นผู้หญิง เคมบูที่แต่งงานแล้วก็ยังผูกพันอยู่กับพ่อแม่ การเคลื่อนไหวโยกย้าย (Mobility) จึงมีสูงมาก และเป็นสังคมที่มีพิธีกรรมทางศาสนาค่อนข้างมาก

อย่างไรก็ตาม Turner วิเคราะห์ว่า เนื่องจากเผ่าเคมบูมีความสับสนในเรื่องการสืบมรดกการสืบสายเลือด และการเลือกที่อยู่หลังแต่งงาน จึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมวุ่นวายและยิ่งใหญ่ เพื่อเป็นการรวมสมาชิกของสังคมเข้าไว้ด้วยกัน อย่างน้อยในช่วงที่ประกอบพิธีกรรม โดยพิธีกรรมจะช่วยสร้างความมั่นคงทางสังคม เป็นการยืนยันโครงสร้างสังคมที่มีอยู่ พิธีกรรมจึงมีหน้าที่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม เรียกพิธีกรรมนี้ว่า

กลไกประสานรอยร้าว (redressive mechanism)

จากแนวความคิดของนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยาที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมยังคงอยู่ได้ เพราะพิธีกรรมนั้นยังคงมีหน้าที่ประโยชน์ต่อสังคม และพิธีกรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำของบุคคลในสังคม และการกระทำก็จะแสดงถึงสถานภาพและบทบาท ในขณะที่เดียวกันก็จะสะท้อนให้เห็นถึงการจักระเบียบสังคมด้วย

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในเรื่องพิธีกรรมพื้นเมืองของชาวไทยภาคเหนือมีไม่มากนัก จึงทำให้ เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีค่อนข้างจำกัด ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้ค้นคว้าเอกสารงานวิจัย อื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมพื้นเมืองประกอบด้วย เท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภาคเหนือตอนบน ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม (๒๕๓๑) ได้เขียนบทความเรื่องประเพณีการเลี้ยง ผีปู่ย่าว่า การเลี้ยงผีปู่ย่าตายายเป็นประเพณีเช่นสรวงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว โดยลูกหลานจะสร้างหอหรือที่อยู่ไว้ทางทิศหัวนอน หรือสถานที่ที่เห็นว่าเหมาะสม บนหอจะมีหิ้งวางเครื่องบูชา เช่นพานดอกไม้ รูป เทียน น้ำคน (คนโท) ผีปู่ย่าจะอยู่กับ ลูกผู้หญิงโดยเฉพาะคนหัวปี แต่ถาลูกคนหัวปีตายหรือไปอยู่ที่อื่น ผีปู่ย่าก็จะอยู่กับลูกผู้หญิงคน ถัดไป การเลี้ยงผีจะทำเมื่อ

- ๑. วันสงกรานต์ หรือช่วงเดือนเมษายน - มิถุนายน
- ๒. ในงานมงคลต่างๆของลูกหลาน เช่นงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่
- ๓. การแกบนของคนในบ้านเมื่อหายจากอาการเจ็บป่วย

ประเพณีนี้มีประโยชน์คือ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ สร้างความสามัคคีในบรรดาญาติพี่น้อง รวมทั้งเป็นการรวมญาติที่อยู่ห่างไกลและเป็นการแนะนำผู้ที่มาเป็นแขกให้รู้จักญาติพี่น้องของฝ่ายหญิง

อานันท์ กาญจนพันธ์ (๒๕๓๑) ได้ศึกษาเรื่องพิธีกรรมเลี้ยงผี เมืองลำปาง

กล่าวถึงพิธีเลี้ยงผีเมืองว่า เป็นพิธีกรรมที่ได้สืบทอดและสะสมภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นจากที่มาที่หลากหลาย การสืบทอดพิธีกรรมเลี้ยงผีเมืองเป็นพลังที่ชาวบ้าน เสริมสร้างไว้เพื่อต่อสู้กับความขัดแย้งของสังคม ซึ่งค่อยๆ หางเหินจากธรรมชาติมากขึ้น การเลี้ยงอาหารซึ่งเป็นส่วนสำคัญของประเพณีการแบ่งปัน เป็นรากฐานของสังคมที่ยึด มโนธรรมของการยังชีพเป็นสรณะ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ที่ได้มาด้วยการร่วม แรงกัน การเลี้ยงจึงแสดงออกถึงคุณธรรมที่สำคัญของสังคมชาวบ้าน ผู้ที่มาร่วมในพิธีจะรู้สึก สนุกสนานและอิ่มเอิบใจไปพร้อมๆ กัน นอกจากนั้นพิธีกรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งใน สังคม ทั้งการขัดแย้งระหว่างพี่น้องด้วยกันเอง การขัดแย้งเกี่ยวกับการยังชีพ อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมก็ได้เป็นสื่อให้คนเราได้แสดงความรู้สึกออกมา ชนิดที่ไม่อาจแสดงออกด้วยภาษา ธรรมดาได้

ฉัตรจิรา อ็อคปัญญา (๒๕๓๑) ได้ศึกษาเรื่องประเพณีการพ่อนผีในจังหวัด ลำปาง โดยศึกษาถึงสภาพการพ่อนผีในจังหวัดลำปางและแนวทางในการประยุกต์ และพัฒนา การพ่อนผี เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมในปัจจุบัน โดยทำได้ใน ๓ แนวทางคือ

๑. นำค่านิยมที่ดีของประเพณีมาใช้กับเยาวชนของชาติ โดยเฉพาะค่านิยมเกี่ยว กับคุณค่าของความกตัญญูที่เด็กพึงมีต่อผู้ใหญ่และบรรพบุรุษ

๒. การประยุกต์และพัฒนาารูปแบบของพิธีกรรมและการสืบทอด โดยการที่หน่วยงาน ของทางราชการ ให้ความสนับสนุนในด้านการเงินสมทบทุนค่าใช้จ่ายในกิจกรรมนี้ และ ส่งเสริมให้เกิด เป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัด

๓. การประยุกต์และการพัฒนา เพื่อการแสดงและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการ ประดิษฐ์เครื่องแต่งกายให้สวยงาม ประยุกต์ทำรำให้สวยงามขึ้น

ทรงศักดิ์ ปรากฏวิฑานากุล (๒๕๒๕) เขียนบทความเรื่องศิลปะการพ่อนของ ลานนาและการประดิษฐ์พ่อนชุดใหม่ กล่าวว่าศิลปะการพ่อนของลานนามีลักษณะ เป็นศิลปะที่ผสม ผสานกันของชาติต่างๆ ที่มีการก่อตั้งชุมชนอาศัยอยู่ในลานนามาช้านาน นอกจากนี้ยังมีลักษณะ ของการรับอิทธิพลจากศิลปะของชนชาติที่อยู่ใกล้เคียงด้วย ประเภทของการพ่อนแบ่งได้เป็น

๑. การพ่อนที่สืบเนื่องจากการนับถือผี เช่นพ่อนผีมก ผีเมือง ผีบ้านผีเรือน ผีนางคัง

- ๒. ฟ้อนแบบเมือง เช่นฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ
- ๓. ฟ้อนแบบพม่า
- ๔. ฟ้อนแบบไทยใหญ่
- ๕. ฟ้อนที่ปรากฏในบทละคร เช่นม่านมงคล ลาวแพน น้อยใจยา

สำหรับการฟ้อนที่เนื่องจากการนับถือผีนั้น สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีของชาวลานนา โดยเฉพาะความเชื่อและการนับถือผีบรรพบุรุษ ทำให้เกิดพิธีกรรมการ เช่นสังเวศต่างๆและในพิธีกรรมนั้นจะประกอบไปด้วยการฟ้อนผี เช่นผีมด ผีเม็ง ลักษณะท่วงท่าการฟ้อนนั้นจะไม่กำหนดศิลปะท่าทาง เพียงแต่ขยับมือและท่ารำให้เข้ากับจังหวะดนตรีให้เป็นที่สนุกสนานเท่านั้น

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล (๒๕๓๑) ได้เขียนบทความเรื่อง การฟ้อนผีการสวมบทบาทแห่งวิญญาณ โดยกล่าวว่า การฟ้อนผีมิใช่การแสดงเล่นๆ หรือความบันเทิงที่สถาบันการศึกษาหรือศูนย์วัฒนธรรมในภาคเหนือบางแห่ง ไม่ควรนำมาแสดงสาธิตบนเวทีให้เบี่ยงเบนไปจากความหมายเดิมที่มีต่อชุมชนชาวลานนา การฟ้อนผีเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ในโลกทัศน์ของชาวลานนา ถึงแม้ว่าในพิธีกรรมเหล่านี้ชาวลานนาจะมีการละเล่นต่างๆอันชวนให้ครึกครื้นสนุกสนาน แต่นั่นเป็นเพียงองค์ประกอบอย่างหนึ่งของพิธีกรรมที่จำเป็นต้องศึกษาด้วยความเคารพในความคิดและวัฒนธรรมของชาวลานนา สิ่งที่น่าสังเกตในพิธีกรรมฟ้อนผีจะพบว่า เป็นพิธีกรรมที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญ บรรดาผู้ที่มาร่วมฟ้อนจึงมักเป็นผู้หญิงและบรรดาม้าขี่หรือผู้เข้าทรงผีเจ้านายทั้งหลายก็มักเป็นผู้หญิง ทั้งนี้ก็เพราะผู้หญิงมีจิตใจที่อ่อนไหว มีการสัมผัสรับรู้ เรื่องของวิญญาณได้ง่ายและรวดเร็วกว่าผู้ชาย

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๓๑) ได้เขียนบทความเรื่อง การฟ้อนผี มอญว่า แต่เดิมเกิดจากความสนุกสนานของชาวมอญที่อพยพจากหงสาวดีเข้าสู่ประเทศไทย โดยผู้ที่อพยพมานั้นประกอบด้วยเจ้านายชั้นสูง ผู้ที่มีอันจะกินและไพร่พลต่างๆ ในขณะที่เดินทางมานั้นบรรดาไพร่พลจะเป็นผู้นำทาง เมื่อรอนแรมมานานก็มักจะเกิดความกลัวหรือเมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บก็มักจะมีการบนบานศาลกล่าว เพื่อให้ช่วยขับเป่าโรคภัยให้หายจากโรคภัยก็จะมีการแกบนด้วยดอกไม้ รูปเทียน ไก่ ๑ คู่ เหล้า ๑ ไห ค่อมมาจึงได้มีการ

พ่อนผี เป็นธรรมเนียมสืบต่อกันมา ผีปู่ย่าของชาวมอญมี ๓ ตระกูลคือ

๑. อะปล้าง เป็นผีของบุคคลชั้นสูง เจ้านายเชื้อพระวงศ์ของชาวมอญ
๒. ปางโปรม เป็นผีของตระกูลคหบดี
๓. กุงขลุ เป็นผีไพร่

การพ่อนผีของทั้ง ๓ ตระกูลจะแตกต่างกันทั้งท่าทางและเครื่องดนตรี และการสืบผีมอญนั้นจะสืบจากผู้ชาย ส่วนการพ่อนผีมอญนั้นจะทำเมื่อมีการเกณฑ์หลังจากหายจากการเจ็บป่วย

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๒๗) ได้ทำการศึกษาเรื่องการทรงเจ้าเข้าผีของภาคเหนือ กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาจากร่างทรงหรือม้าที่จำนวน ๓ คน เพื่อให้ได้ภาพรวมของระบบโครงสร้างความเชื่อทางศาสนา อันเป็นภาพใหญ่และศึกษาว่าผีเจ้านายนั้นดำรงอยู่ได้อย่างไรในสังคม พิจารณาในแง่ของระบบโครงสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างเจ้าสำนักต่างๆ และวิเคราะห์เปรียบเทียบผีเจ้านายและม้าที่ที่เป็นกรณีศึกษานั้น ผลการวิจัยสรุปได้ว่าผีเจ้านายนั้นมีความสัมพันธ์กันระหว่างเจ้าสำนักต่างๆ มีการลำดับชั้นตามสถานภาพ ความสำคัญและหน้าที่ของเจ้าแต่ละองค์ และการนับถือผีนั้นสามารถตอบสนองความต้องการ หรือตอบสนองความเชื่อถือของคนในสังคมนั้นได้ ผีเจ้านายนั้นมีบทบาททั้งในส่วนสังคม และในส่วนปัจเจกชนในสังคมของจังหวัดนั้น

กิติ แก่นจ่าปี (๒๕๒๘) ได้เขียนบทความเรื่องผีปู่ย่าและสังคมชาวนาไทย กล่าวว่า ผีปู่ย่าเป็นบรรพบุรุษหรือผีประจำสายสกุลที่มีความสำคัญมากในสังคมชาวนาภาคเหนือ ลูกหลานจะต้องเคารพเช่นสังเวทเทีอบุชาบรรพบุรุษของตนเป็นประจำทุกปี ข้อห้ามและกฎระเบียบพื้นฐานของชุมชนชาวนาด่วนสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ในหมู่บ้านชาวนาในภาคเหนือโดยทั่วไปจะพบว่า ลูกทุกคนจะต้องนับถือปู่ย่าของฝ่ายแม่ ลูกชายเมื่อแต่งงานแล้วก็จะต้องไปอยู่กับภรรยาที่บ้านพ่อแม่ของฝ่ายภรรยา และเริ่มนับถือผีปู่ย่าของฝ่ายภรรยา ผีปู่ย่าเป็นเครื่องมือของผู้อาวุโสในสายสกุล ซึ่งเป็นผู้ที่ควบคุมปัจจัยการผลิตและอาศัยแรงงานในครอบครัว หรือในสายสกุลในกระบวนการผลิต อันมีผลทำให้หน่วยการผลิตระดับครอบครัวหรือสายสกุลมีความแตกต่างทางชนชั้น ผีปู่ย่าจึงเป็นเครื่องมือใน

การปลูกฝังอุดมการณ์และควบคุมความประพฤติของคนในสายสกุล ซึ่งเป็นกรช่วยเหลือยกย้า
ความแตกต่างทางชนชั้นและสอนให้คนในสังคมยอมรับในความแตกต่าง และพิธีกรรมพ่อนผี
เป็นสัญลักษณ์ที่ชาวนาสร้างขึ้น เพื่อสื่อความหมายในทางการเมือง จึงจะเห็นได้จากการ
ละเล่นในพิธีกรรมพ่อนผี อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพิธีกรรมจะอุทิศไปถวายคำสอนแก่ชาวนา ข้อ
เรียกร้องและการเสียสละต่อชนชั้นปกครอง แต่บทบาทที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของพิธีกรรมคือการ
การอบรมสั่งสอนให้ชาวบ้านทำดีสามัคคีกัน

ประชัน รักพงษ์ (๒๕๒๕) ได้ศึกษาประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นจังหวัดลำปาง
โดยศึกษาเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลโดยการสังเกตจาก
แหล่งที่มีการแสดงกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรม โดยใช้แบบสอบถามถามเกี่ยวกับเรื่องราว
ของประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ความรู้เกี่ยวกับประเพณี
พื้นบ้าน ประสบการณ์การเคยพบเคยเห็น การเข้าร่วมกิจกรรม ความรู้สึกชอบ ความคิดที่จะ
เข้าร่วมหากมีการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีในท้องถิ่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ประเพณีพื้นบ้านว่ามีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด การลำดับความสำคัญของ
ประเพณีแต่ละประเภท ความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ทางราชการควรมีส่วนในการอนุรักษ์
ส่งเสริมและเผยแพร่ และข้อสุดท้ายเป็นการสรุปความเห็นว่าเป็นประเพณีใดที่สมควรอนุรักษ์
ให้เป็นมรดกของท้องถิ่นสืบไป ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีพื้นบ้านที่กลุ่มตัวอย่างชอบมากน้อย
ที่สุดมีดังนี้ ประเพณีพื้นบ้านที่กลุ่มตัวอย่างชอบมากได้แก่ ประเพณีคำหัว ตานกวยสลาก
ตานชาวจีนชาวลาม ชอบปานกลางได้แก่ การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน สิบชตา
เรียกขวัญส่งเคราะห์ บูชาท้าวทั้งสี่ ตีกลองบูชา ทำขวัญข้าวสู่ขวัญควาย ประเพณีที่ชอบ
น้อยที่สุดได้แก่ แอ้วสาว และพ่อนผี สำหรับประเพณีพื้นบ้านที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่น
มากที่สุดได้แก่ ประเพณีคำหัว ตานกวยสลาก และแห่ควัวทาน การแสดงและการละเล่น
พื้นบ้าน ประเพณีที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นน้อยได้แก่ แอ้วสาว และพ่อนผี ดังนั้นกลุ่ม
ตัวอย่างเห็นว่า ประเพณีที่ทางราชการควรมีส่วนในการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่มากได้
แก่ ประเพณีคำหัว การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน แห่ควัวทาน และตานกวยสลาก ตาม
ลำดับ

สมมุติฐานในการวิจัย

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ผู้วิจัยตั้งสมมุติฐานในการวิจัยดังนี้คือ

พิธีกรรมพ่อนผีมีบทบาทในการจัดระเบียบสังคม และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมพ่อนผีมค ผีเม็ง และผีมคซอนเม็ง โดยศึกษาเฉพาะกรณีในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยเลือกศึกษากลุ่มตระกูลที่นับถือผีและประกอบพิธีกรรมพ่อนผี จำนวน ๒๐ ตระกูล โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของพิธีกรรม และตีความหมายของพิธีกรรมว่ามีผลต่อการจัดระเบียบสังคมหรือไม่อย่างไร

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

โครงสร้างสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสถานภาพและบทบาทที่บุคคลปฏิบัติต่อกันอย่างมีระบบ เป็นระยะเวลายาวนานและถาวร อันมีผลสะท้อนถึงความอยู่รอดทางสังคม โครงสร้างสังคมในที่นี้แบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ ระดับครอบครัว และระดับชุมชน

พิธีกรรมหมายถึง การกระทำอันเนื่องมาจากระบบความเชื่อต่างๆ พิธีกรรมมักเป็นส่วนประกอบของไสยศาสตร์ ซึ่งประชาชนให้ความสนใจและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะพิธีกรรมมักตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ พิธีกรรมที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ พิธีกรรมพ่อนผีมค พิธีกรรมพ่อนผีเม็ง และพิธีกรรมพ่อนผีมคซอนเม็ง โดยจะกล่าวถึงพิธีกรรมการพ่อนผีทั้ง ๓ ประเภทรวมกันว่า พิธีกรรมพ่อนผี

การพ่อนผีหมายถึง การร่ายรำของผีบรรพบุรุษในร่างทรง ในพิธีกรรมพ่อนผีที่กลุ่มตระกูลต่างๆที่นับถือผีได้จัดให้มีขึ้น

การจัดระเบียบสังคม หมายถึง การกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับความร่วมมือ

สิทธิและหน้าที่อันพึงมีต่อกัน

วิธีการศึกษาและวิธีการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องพิธีกรรมพ่อนผีกับการจัดระเบียบสังคม เป็นการศึกษาวิจัยที่เน้นหนักไปในด้านการวิจัยสนาม (Ethnographic Study) ผู้วิจัยจึงได้วางแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อจะได้ข้อมูลแบบปฐมภูมิให้มากที่สุด โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้คือ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้มี ๒ วิธีคือ

๑. ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ซึ่งส่วนมากเป็นเอกสาร เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยภาคเหนือ และบทความที่เกี่ยวข้องกับการพ่อนผี สถานที่ค้นคว้าข้อมูลคือ หอสมุดต่างๆ ได้แก่ สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสำนักหอสมุดแห่งชาติจังหวัดลำพูน

๒. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสนาม (Ethnographic Study) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ดังนั้นวิธีการที่ใช้ในการศึกษาเรื่องนี้ จึงเป็นไปในลักษณะผสมกันระหว่างข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสนามประกอบกัน โดยเน้นหนักที่การวิจัยสนามเป็นสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนคือ

๑. การเก็บข้อมูลโดยวิธีสังเกตการณ์ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในพิธีกรรมพ่อนผี

๒. การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์จากแบบสัมภาษณ์ (Interview guide) ตลอดจนการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับผู้นประกอบพิธีกรรมพิธีกรรม และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

๑. เอกสารต่างๆที่เกี่ยวกับพิธีกรรมพ่อนผี
๒. การบันทึกสนาม (Field Note)
๓. แบบสัมภาษณ์ (Interview guide)
๔. กล้องถ่ายรูป
๕. เทปบันทึกเสียง

การวิเคราะห์และแปลความข้อมูล

การวิเคราะห์และแปลความข้อมูล จะใช้การตีความ (Interpret) โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นพิธีกรรม และส่วนที่เป็นการจัดระเบียบสังคม โดยจะวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บมาจากสนามโดยตรงเป็นหลัก

การเสนอรายงานการวิจัย จะเสนอในรูปของการพรรณนาตามข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมสังเวยเหตุการณ์

ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากมีผู้ศึกษาในเรื่องพิธีกรรมพ่อนผีไม่มากนัก จึงทำให้ข้อมูลด้านเอกสารที่เป็นหนังสือหรือเอกสารเกี่ยวกับพิธีกรรมพ่อนผีมีอยู่จำกัด นอกจากนั้นการกำหนดวันประกอบพิธีกรรมพ่อนผีของตระกูลต่างๆ กำหนดไว้ตรงกัน จึงทำให้ผู้วิจัยต้องเลือกที่จะศึกษาพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่ง จึงทำให้จำนวนครั้งของการเข้าสังเวยเหตุการณ์แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมลดจำนวนครั้งลง ซึ่งแต่เดิมกำหนดไว้ ๒๐ ตระกูลเหลือเพียง ๑๒ ตระกูล

การดำเนินงาน

การดำเนินงานการวิจัย ได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร รายงานการวิจัย บทความต่างๆ ที่มีผู้เขียนไว้เกี่ยวกับพิธีกรรมพ่อนผี

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาโดยการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประกอบพิธีกรรม
พ่อนผีแต่ละประเภท

สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้ใช้เวลาทั้งหมด ๑ ปี โดยเริ่มตั้งแต่
เดือนตุลาคม ๒๕๓๑ - มกราคม ๒๕๓๒ เป็นช่วงระยะเวลาเข้าทำความรู้จักคุ้นเคยกับ
กลุ่มตระกูลที่นับถือผีต่างๆในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เดือนกุมภาพันธ์ -
พฤษภาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีดังนี้ คือ

- ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีเมืองที่บ้าน
นางบัวหนุ่ม เครือหลวง
- ๕ มีนาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีมคที่บ้านนาง เบ็ง ไชยจักรคำ
- ๑๑ มีนาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีเมืองที่บ้าน
พ่อนานบุญศรี วรรณศรี
- ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีเมืองที่บ้านนางบุญ เมฆสกุล
- ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีเมืองที่บ้านแม่ฉัส พรศิริ
- ๑ เมษายน ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีเมืองที่บ้านนางคำ บัวคลี่ใบ
- ๘ เมษายน ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีมคที่บ้านนาง เกษร ไชยชนะ
- ๒๓ เมษายน ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีมคชอนเมืองที่บ้าน
นายเสริม วงศ์ปัญญา
- ๓๐ เมษายน ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีเมืองที่บ้าน
นางจันทร์พอง แก้วมีสุข
- ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีมคชอนเมืองที่บ้าน
นางน้อย ไชยเรศ
- ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีมคบ้านนางคำป้อ จันทรา

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๓๒ เข้าร่วมสัง เสด็จการณ์ในพิธีกรรมพ่อนิยมค ที่บ้าน
นางบุญมี พรหมกิ่งแก้ว

ผู้ทำการศึกษาได้ใช้เวลาที่เหลือ ๔ เดือนในการทบทวนข้อมูลที่ได้มา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมพ่อนิยมคประเภทต่างๆ ใน
จังหวัดลำปาง
๒. ทำให้เข้าใจความเป็นมา แนวคิด และรูปแบบการดำเนินชีวิตของกลุ่มตระกูล
ที่ประกอบพิธีกรรมพ่อนิยมค
๓. ทำให้เกิดความเข้าใจในหน้าที่ประโยชน์ของพิธีกรรมพ่อนิยมค รวมทั้งผลของ
พิธีกรรมที่มีต่อการจัดระเบียบสังคม
๔. เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์พิธีกรรมพ่อนิยมค ของชาวจังหวัดลำปาง